



УДК: 598.297.2(477.82)

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2024-26/16>

В.С. Гавриленко¹, Т.В. Старовойтова²

Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН

вул. Метрологічна, 12, м. Київ, 03143 Україна

¹e-mail: vszapaskania@gmail.com

²e-mail: starovoitovatetana@gmail.com

¹<https://orcid.org/0000-0001-5984-7888>

²<https://orcid.org/0000-0003-4243-1311>

ОРНИТОКОМПЛЕКС ПОДУ ЧОРНА ДОЛИНА: ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ

Поди, трансформовані біотопи, тимчасові водойми, збереження біорізноманіття, водно-болотні види, степові види, чисельність, статус перебування, Херсонська область, Україна

ОРНИТОКОМПЛЕКС ПОДУ ЧОРНА ДОЛИНА: ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ. В.С. Гавриленко, Т.В. Старовойтова. – Під Чорна Долина (Херсонська область, Каховський район) є одним з материкових подів у межиріччі Дніпро–Молочна. В результаті обстежень (2018–2021 рр.) днища та схилів поду виявлено на гніздуванні, літуванні, під час міграції та зимівлі 95 видів з 15 рядів 34 родин, з яких 16 видів включені до Червоної книги України. Найбільш численними серед досліджуваних видів є брижач *Philomachus pugnax*, крижень *Anas platyrhynchos*, чирок-тріскунець *Anas querquedula*, мартин жовтоногий *Larus cachinnans*, мартин звичайний *Larus ridibundus* та шпак звичайний *Sturnus vulgaris*.

ORNITHOCOMPLEX OF THE CHORNA DOLYNA DEPRESSION: SPECIES DIVERSITY AND QUANTITY. V.S. Havrylenko, T.V. Starovoitova. – The Chorna Dolyana (Black Valley) depressions (Kherson region, Kakhovka district) is one of the mainland depressions of the Dnipro–Molochna interfluvium. As a result of surveys (2018–2021) of the bottom and slopes of the depression, 95 species from 15 orders of 34 families were found during nesting, summering, migration and wintering, of which 16 species are included in the Red Data Book of Ukraine. The most numerous among the studied species are the ruff *Philomachus pugnax*, the mallard *Anas platyrhynchos*, the garganey *Anas querquedula*, the yellow-legged gull *Larus cachinnans*, the black-headed gull *Larus ridibundus* and the starling *Sturnus vulgaris*.

З другої половини ХХ століття степові екосистеми межиріччя Дніпро–Молочна зазнали потужного антропогенного впливу, такого як розорювання, штучне зрошення підземними водами та водами Каховської і Північно-Кримської зрошувальних систем, агролісомеліоративні заходи, випалювання. В результаті площа природних екосистем значно скоротилась і була заміщена глибоко трансформованими угіддями. Основними місцями зосередження птахів на материковій території залишаються вцілілі подові екосистеми. Одним з таких є під Чорна Долина.

Метою даної роботи є уточнення видового різноманіття птахів подової екосистеми, оцінка їх чисельності та соціологічного статусу. Попередні регіональні дослідження, виконані науковцями Азово-Чорноморської орнітологічної станції та Біосферного заповідника "Асканія-Нова", дають узагальнену характеристику орнітофауни регіону (Syokhyn et al., 2000; Андрющенко та ін., 2006; Андрющенко, Дядичева, Попенко, 2015; Andryushchenko et al., 2019) або стосуються окремих подів (Гавриленко, Мезінов, 2013; Гавриленко, Листопадський, 2016). Визначення видового різноманіття птахів поду Чорна Долина відокремлено від регіону не проводилось.

Матеріали та методи досліджень

Дослідження здійснені на території поду Чорна Долина, що займає площу понад 2 тис. га. Він розміщений поблизу сіл Чорна Долина та Новокам'янка Каховського району Херсонської області. Спостереження проводились у 2018–2021 рр. з охопленням всіх сезонів. Основна увага приділена птахам, що притаманні біотопам днища поду з природною

рослинністю. Загалом, біотопи Чорної Долини сильно трансформовані та представлені тимчасовими солонуватими водоймами у депресіях степової зони (тип біотопу В 2.2.2), штучно створеними водоймами (В 1.1.2 мезотрофні та евтрофні водойми з макрофітною рослинністю), що наповнюються водою з каналів Каховської іригаційної системи, також частина території розорана, використовується для вирощування зернових культур (С 2.1 сільськогосподарські угіддя), поля розмежовані лісосмугами (Д 1.8). Невелику площу займають технотопи: будівлі, дороги, насипи тощо (С 3 селітебні біотопи та технотопи). Класифікація біотопів наведена відповідно до Національного каталогу біотопів України (2018).

Чорна Долина є материковим подом просадкового походження (Молодых, 1982), найзахіднішою крупною депресією в межиріччі Дніпро–Молочна, зі значним перепадом висот (близько 18 м). Урочище трансформоване антропогенною діяльністю; значна його частина використовується для ведення рибного господарства. Останні роки обсяги риборозведення скорочені і експлуатується тільки штучна водойма з північного краю поду. Природна рослинність збереглась на ~ 30% його площі (здебільшого по днищу). На схилах рештки цілини трапляються у західній частині вузькою смугою, до 50 м ширини. З метою збереження унікального біотопу, територію поду було запропоновано включити до об'єктів Смарагдової мережі (Шаповал, Старовойтова, Марущак, 2019). У 2021 р. днище було розоране, однак незабаром затоплене літнім паводком.

При зборі фактичного матеріалу застосовували рекомендовані методики польових досліджень, що ґрунтуються на маршрутному пішохідному і автомобільному обстеженні в різні пори року, а також методичні розробки Азово-Чорноморської орнітологічної станції (Сіохін та ін., 2000; Черничко, 2005), які використовуються при масштабних регіональних обліках, активними учасниками яких були автори.

Для виявлення видового різноманіття та чисельності птахів проводились маршрутні обстеження та обліки вздовж берегової лінії, а також пішохідні маршрутні обліки днищем поду. Використовувались оптичні прилади: бінокль Nikon Action EX 16×50 та зорова труба з 25–50-кратним збільшенням. Для більш детального вивчення видового складу та чисельності у скупченнях птахів зі спостережних точок (берм ставків, пагорбів) проводилась суцільна панорамна фотографічна фіксація фотокамерами Nikon D7000 та Nikon D850 об'єктивами Nikon AF-S Nikkor 200–500 mm та Nikkor 18–200 mm з наступною камеральною обробкою у програмі Photoshop CS6, що дало можливість виявляти пропущені в результаті візуальних спостережень види та більш точно підраховувати кількість особин.

Наукові назви птахів подані згідно з протоколом Комісії із зоологічної термінології Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України від 03.05 2007 р., № 5.

Результати досліджень та їх обговорення

У межах дослідженої території поду Чорна Долина виділено ряд природних та антропогенно трансформованих біотопів, визначено їх площі та співвідношення, складено класифікаційну схему та карту розміщення (табл. 1, рис. 1).

Таблиця 1. Біотопи поду Чорна Долина та їх розподіл за площею

Table 1. Habitats of the Chorna Dolyna depression and their distribution by area

| Тип біотопу | Площа, га | % від загальної площі |
|---|---------------|-----------------------|
| В Водойми | 1529,5 | 73,9 |
| В 1.1.2 Мезотрофні та евтрофні водойми з макрофітною рослинністю | 245,5 | 11,9 |
| В 2.2.2 Тимчасові солонуваті водойми у депресіях степової зони (поди) | 1284 | 62 |
| С Синантропні біотопи | 540,5 | 26,1 |
| С 2.1 Сільськогосподарські угіддя | 522 | 25,2 |
| С 3 Селітебні біотопи та технотопи (будівлі, звалища) | 18,5 | 0,9 |
| Всього: | 2070 | 100 |



Рисунок 1. Картосхема біотопів поду Чорна Долина (коди біотопів відповідають наведеному у табл. 1).

Figure 1. Map of habitats in the Chorna Dolyna depression (habitat codes correspond to those given in Table 1).

Наявність природних і трансформованих біотопів створює умови для перебування й гніздування як водно-болотних, так і степових видів. Узбережжя основного ставка та водорозподільчих каналів частково заросли очеретом, а частина має обривисті береги. Тут в гніздовий період регулярно зустрічається 3 види: *Acrocephalus arundinaceus*, у гнізда якої відкладає яйця *Cuculus canorus*, в обривах гніздиться *Riparia riparia*.

Рослинність дніща представлена типовою лучною та лучно-болотною подовою рослинністю. Ця територія раз на 7–10 (та більше) років затоплюється талими водами або літніми зливами. Гніздовими для біотопу є такі види: *Emberiza calandra*, *Motacilla feldegg*, *Melanocorypha calandra*, *Alauda arvensis*, *Circus aeruginosus*, *Perdix perdix*, *Phasianus colchicus*. Домінантними видами виступають *Melanocorypha calandra* та *Alauda arvensis*.

Деревні насадження по берегах штучного ставка та лісосмуги по схилах поду мають у своєму складі маслинку ланцетолисту, берест дрібнолистий, робінію, гледичію триколючкову, абрикос звичайний та ін. Тут формуються умови для зупинок, зимівлі, літування та гніздування птахів дендрофільного комплексу. Гніздовими видами є *Dendrocopos syriacus*, *Streptopelia turtur*, *Parus major*, *Sylvia communis*, *Chloris chloris*, *Carduelis carduelis*, *Fringilla coelebs*, *Lanius collurio*, *Acanthis cannabina*, *Lanius minor*. На північному схилі поду в лісосмузі розміщена гніздова колонія *Corvus frugilegus*.

Наявність глиняного кар'єру створює умови для гніздування *Merops apiaster*, а присутність залізобетонних плит та інших залишків споруд забезпечує умови для гніздування склерофільних видів, таких як *Passer montanus*, *Hirundo rustica* та *Oenanthe oenanthe*. Опори високовольтних ЛЕП є поширеним місцем гніздування *Corvus corax*.

Щорічні показники чисельності та видового складу орнітокомплексу поду мають коливання, пов'язані з погодними умовами, періодом року, характером прольоту, наявністю факторів турбування безпосередньо у поді та суміжних територіях.

Нижче представлено перелік виявлених видів птахів та коротку інформацію про їх статус перебування та чисельність.

Ряд Пірникозоподібні Podicipediformes

Родина Пірникозові Podicipedidae

Норець малий *Podiceps ruficollis* (Pallas, 1764). Вид нечисленний. Відмічений на водоймах поду в період весняної міграції. Чисельність коливається від 2 до 4 особин.

Норець великий *Podiceps cristatus* (Linnaeus, 1758). Вид відмічений протягом року в різні періоди, більш численний в період весняної міграції – від 6 до 70 (4.04.2018) особин.

Норець сірощокий *Podiceps grisegena* (Boddaert, 1783). Вид занесений до Червоної книги України (далі – ЧКУ). Невелику зграю зустрічали тільки в період затоплення днища поду – влітку 2021 року.

Ряд **Пеліканоподібні** Pelecaniformes

Родина **Бакланові** Phalacrocoracidae

Баклан великий *Phalacrocorax carbo* (Linnaeus, 1758). Вид нечисленний, ймовірно, залітав з Каховського водосховища, де є звичайним. Чисельність коливалась від 2 до 10 ос.

Ряд **Лелекоподібні** Ciconiiformes

Родина **Чаплеві** Ardeidae

Квак *Nycticorax nycticorax* (Linnaeus, 1758). Вид є гніздовим у регіоні, але в межах поду зрідка реєстрували у післягніздовий період.

Чапля руда *Ardea purpurea* (Linnaeus, 1766). Вид відмічали тільки влітку 2019 року на території незатопленого днища поду.

Чапля сіра *Ardea cinerea* (Linnaeus, 1758). Вид зустрічали протягом року, в "сухі" періоди вид нечисленний – від 3 до 9 особин, в роки підтоплення днища поду – від 30 до 58 особин.

Чапля біла велика *Egretta alba* (Linnaeus, 1758). Як і сіра чапля, вид нечисленний, зустрічається переважно в осінній період, найбільшу кількість спостерігали в період підтоплення днища – 37 особин (23.07.2021).

Чапля біла мала *Egretta garzetta* (Linnaeus, 1766). Вид нечисленний (1–2 ос.).

Чапля жовта *Ardeola ralloides* (Scopoli, 1769). Вид ЧКУ. 7 особин відмічали на мілководді ставка в червні 2020 року.

Родина **Ібісові** Threskiornithidae

Косар *Platalea leucorodia* (Linnaeus, 1758). Вид ЧКУ. Відмічали тільки в квітні 2021 року в зграї великої білої чаплі на схилі поду, на полі з пшеницею.

Коровайка *Plegadis falcinellus* (Linnaeus, 1766). Вид ЧКУ. За роки спостережень відмічали тільки в роки підтоплення днища поду – 121 ос. в липні 2021 року. В попередні "сухі роки" вид зустрічали в регіоні, за межами поду.

Родина **Лелекові** Ciconiidae

Лелека білий *Ciconia ciconia* (Linnaeus, 1758). Для півдня Херсонської області спостерігаємо позитивну динаміку чисельності виду. В регіоні є гніздовим, але у Чорній Долині зустрічали тільки поодинокі особини.

Лелека чорний *Ciconia nigra* (Linnaeus, 1758). Вид ЧКУ. Поодинокі особини зустрічали на залишках трав'яних біотопів в серпні місяці.

Ряд **Гусеподібні** Anseriformes

Родина **Качкові** Anatidae

Лебідь-шипун *Cygnus olor* (Gmelin, 1789). Вид відмічався на території поду в період весняних та осінніх переміщень, чисельність коливалась від 6 до 156 (19.05.2019) особин.

Гуска сіра *Anser anser* (Linnaeus, 1758). Зустрічали переважно в період осінньої міграції на сільськогосподарських угіддях та на залишках трав'яних біотопів в період їх підтоплення.

Гуска білолоба велика *Anser albifrons* (Scopoli, 1769). Масовий вид в регіоні під час міграцій та зимівлі, безпосередньо у поді зустрічається не часто, що ймовірно пов'язано з постійною присутністю служби охорони ставків. За наданою інформацією спостерігалися посадки зграй на ніч, до 100 особин у осінньо-зимовий період.

Огар *Tadorna ferruginea* (Pallas, 1764). Вид ЧКУ. В межах поду вид нечисленний. Реєстрували в період весняної та осінньої міграції. Враховуючи близькість території до Великого Чапельського поду та напрямок польоту, вірогідно, ми зустрічали особин асканійської популяції, які перелітали до Чорної Долини в межах добової активності.

Галагаз *Tadorna tadorna* (Linnaeus, 1758). Для півдня Херсонської області досить характерний, звичайний вид. В поді нечисленний. Зустрічається переважно в період підтоплення днища.

Крижень *Anas platyrhynchos* (Linnaeus, 1758). Численний вид, гніздиться, мігрує та зимує у регіоні. Весною спостерігали від 16 до 36 ос., а під час осінньої міграції чисельність зростала до 710 ос.

Чирок-тріскунець *Anas querquedula* (Linnaeus, 1758). Мігруючий вид, чисельність – від 12 особин влітку–навесні до 300 ос. в період осінньої міграції.

Чирок-свистунець *Anas crecca* (Linnaeus, 1758). Зимуючий та пролітний вид. Чисельність варіює від 7 до 30 ос. в період весняної міграції.

Свищ *Anas penelope* (Linnaeus, 1758). Вид нечисленний, перелітний, відмічали лише в період весняної міграції.

Широконоска *Anas clypeata* (Linnaeus, 1758). Перелітний, нечисленний (2–4 ос.) вид.

Попелюх *Aythya ferina* (Linnaeus, 1758). Більш масовий під час весняної міграції, чисельність в квітні сягала 80 особин.

Чернь червонодзьоба *Netta rufina* (Pallas, 1773). Вид ЧКУ. Нечисленний, 4–7 ос.

Крех великий *Mergus merganser* (Linnaeus, 1758). Рідкісний для даної території вид, зустрічали тільки раз в квітні 2018 року.

Спостереження показали, що представники родини **Качкові** трапляються переважно на водоймі приватного рибного господарства. Остання є достатньо глибокою, з прибережними заростями очерету у вигляді вузького шлейфу. Через постійний фактор турбування з боку рибного господарства, види зустрічаються переважно в період міграцій або локальних переміщень в період літування.

Ряд Соколоподібні Falconiiformes

Родина Яструбові Accipitridae

Канюк звичайний *Buteo buteo* (Linnaeus, 1758) та **канюк степовий** *Buteo rufinus* (Cretzschmar, 1827) (вид ЧКУ) є нечисленними, відмічали тільки пару особин за період досліджень.

Лунь болотяний *Circus aeruginosus* (Linnaeus, 1758). Вид звичайний в регіоні, спостерігався цілорічно. Зарості очерету та достатня кормова база створюють сприятливі умови для гніздування виду. Чисельність в різний період коливається від 2 до 6 особин.

Лунь польовий *Circus cyaneus* (Linnaeus, 1766). Рідкісний вид (ЧКУ) для даної території. Спорадично зустрічався у зимовий період над лучними екосистемами.

Яструб малий *Accipiter nisus* (Linnaeus, 1758). Чисельність цього виду варіює в зимовий період. Здебільшого це 2–4 особини на всю територію. В окремі зими він зовсім не зустрічався.

Родина Соколови Falconidae

Боривітер *Falco tinnunculus* (Linnaeus, 1758). Одна пара гніздилась в колонії граків, а **кібчик** *Falco vespertinus* (Linnaeus, 1766) спостерігався під час осінньої міграції.

Ряд Куроподібні Galliformes

Родина Фазанові Phasianidae

Куріпка сіра *Perdix perdix* (Linnaeus, 1758) та **фазан** *Phasianus colchicus* (Linnaeus, 1758) є звичайними гніздовими видами. Місце гніздування – трав'яні біотопи днища поду.

Перепілку *Coturnix coturnix* (Linnaeus, 1758) відмічали навесні в 2018 та 2019 роках серед трав'яних біотопів.

Ряд Журавлеподібні Gruiformes

Родина Журавлеві Gruidae

Журавель сірий *Grus grus* (Linnaeus, 1758). Вид ЧКУ. В регіоні зустрічається в період міграції, інколи і на зимівлі та літуванні. Але на території Чорної Долини фіксували невелику зграю (31 ос.) тільки навесні 2021 року.

Родина Пастушкові Rallidae

Курочка водяна *Gallinula chloropus* (Linnaeus, 1758). Ймовірно, гніздиться в каналах дренажних систем та очеретяних заростях ставків рибного господарства. Чисельність не визначалася.

Лиска *Fulica atra* (Linnaeus, 1758). Вид відмічається впродовж року на водоймах рибного господарства. Чисельність досить сильно коливається: від 2 ос. (серпень 2019 р.) до 40 ос. (травень 2019 р.).

Ряд Сивкоподібні Charadriiformes

Родина Сивкові Charadriidae

Чайка *Vanellus vanellus* (Linnaeus, 1758). Вид відмічали щорічно з квітня до жовтня, чисельність 3–31 ос.

Сивка морська *Pluvialis squatarola* (Linnaeus, 1758). Вид зустрічали тільки в квітні 2019 року.

Зуйок малий *Charadrius dubius* (Scopoli, 1786). Рідкісний вид, на прольоті і літунні. Відмічали переважно на мілководді ставка для риборозведення.

Родина **Чоботареві** Charadriidae

Види цієї родини – **ходулочник** *Himantopus himantopus* (Linnaeus, 1758) та **шилодзьобка** *Recurvirostra avosetta* (Linnaeus, 1758) – не характерні для поду, відмічались тільки в липні 2021 року в період підтоплення днища. Види включені до ЧКУ.

Родина **Баранцеві** Scolopacidae

Родина представлена 10 видами: **турухтан** *Philomachus pugnax* (Linnaeus, 1758), **грицик великий** *Limosa limosa* (Linnaeus, 1758) (вид ЧКУ), **коловодник великий** *Tringa nebularia* Gunnerus, 1767, **коловодник звичайний** *Tringa totanus* (Linnaeus, 1758), **коловодник болотяний** *Tringa glareola* (Linnaeus, 1758), **коловодник лісовий** *Tringa ochropus* (Linnaeus, 1758), **коловодник чорний** *Tringa erythropus* (Pallas, 1764), **коловодник ставковий** *Tringa stagnatilis* (Bechstein, 1803) (вид ЧКУ), **побережник червоногрудий** *Calidris ferruginea* (Pontoppidan, 1763), **бекас** *Gallinago gallinago* (Linnaeus, 1758).

Турухтан є найбільш численним видом, в різні роки кількість значно коливається. В "сухі" періоди чисельність не перевищує декількох десятків, а в роки підтоплення днища поду на тимчасово створених водоймах відмічали зграї до 5500 особин. Чисельність інших видів не перевищує 30 особин.

Родина **Мартиніві** Laridae

Мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (Pallas, 1811). Вид гніздовий на півдні Херсонської області, але на водоймі поду відмічали в період весняної і осінньої міграції. Максимальну чисельність реєстрували в квітні 2019 року – 290 ос.

Мартин звичайний *Larus ridibundus* (Linnaeus, 1766). Вид відмічався в період післягніздових міграцій. Чисельність – від 30 до 250 ос.

Реготун чорноголовий *Larus ichthyaetus* (Pallas, 1773). Вид ЧКУ. Рідкісний, реєстрували тільки 7 квітня 2019 р. – 13 особин.

Крячки: чорнодзьобий *Gelochelidon nilotica* (Gmelin, 1789), **річковий** *Sterna hirundo* (Linnaeus, 1758) та **світлокрилий** *Chlidonias leucopterus* (Temminck, 1815) є нечисленними видами, кількість яких збільшується тільки в роки підтоплення днища.

Ряд **Голубоподібні** Columbiformes

Родина **Голубині** Columbidae

Горлиця звичайна *Streptopelia turtur* (Linnaeus, 1758). Гніздовий, нечисленний вид.

Припутень *Columba palumbus* (Linnaeus, 1758). Гніздиться у лісосмугах, нечисленний. Прилітає до водойм.

Ряд **Зозулеподібні** Cuculiformes

Родина **Зозулеві** Cuculidae

Зозуля *Cuculus canorus* (Linnaeus, 1758) – звичайний вид, використовує для розмноження гнізда очеретянки великої.

Ряд **Совоподібні** Strigiformes

Родина **Совині** Strigidae

Сич хатній *Athene noctua* (Scopoli, 1769). Вид відмічали тільки 25 липня 2019 року біля кладовища на схилі поду.

Ряд **Одудоподібні** Upuriformes

Родина **Одудові** Upuridae

Одуд *Upura epops* (Linnaeus, 1758). Від 2 до 4 особин зустрічали навесні щороку.

Ряд **Ракшеподібні** Coraciiformes

Родина **Сиворакшеві** Coraciidae

Сиворакша *Coracias garrulus* Linnaeus, 1758. Вид ЧКУ. Відмічали 1–2 особини поряд з колонією бджолоїдки в серпні 2018 та 2019 років. Вірогідно гніздилася.

Родина **Рибалочкові** Alcedinidae

Рибалочка *Alcedo atthis* Linnaeus, 1758. 2 особини відмічені в серпні 2020 року.

Родина **Бджолоїдкові** Meropidae

Бджолоїдка *Merops apiaster* Linnaeus, 1758 – гніздовий вид, щорічно відмічали гніздову колонію (10–15 пар) з північної сторони поду на схилах глиняного кар'єру.

Ряд **Дятлоподібні** Piciformes

Родина **Дятлові** Picidae

Дятел сирійський *Dendrocopos syriacus* (Hemprich et Ehrenberg 1833). Лісосмуги навколо штучної водойми забезпечують умови для гніздування. Ймовірно перебування й інших видів дятлових.

Ряд **Горобцеподібні** Passeriformes

Родина **Ластівкові** Hirundinidae

Ластівка сільська *Hirundo rustica* (Linnaeus, 1758). Наявність покинутих споруд, які раніше використовувались в рибному господарстві, створюють додаткові місця для гніздування виду з мінімальними факторами турбування.

Ластівка берегова *Riparia riparia* (Linnaeus, 1758). Вид є гніздовим, для гніздування використовує берми ставків. Орієнтовна чисельність – близько 40 гніздових пар.

Родина **Жайворонкові** Alaudidae

Родина представлена трьома видами: **посмітюха** *Galerida cristata* (Linnaeus, 1758), **жайворонек степовий** *Melanocorypha calandra* (Linnaeus, 1766) та **жайворонек польовий** *Alauda arvensis* (Linnaeus, 1758), що є гніздовими у сухих біотопах днища поду. Домінантним видом є жайворонек польовий.

Родина **Motacillidae** Плискові

За роки досліджень спостерігали два види: **плиска біла** *Motacilla alba* (Linnaeus, 1758) та **плиска чорноголова** *Motacilla feldegg* (Michachelles, 1830). Плиску білу щороку реєстрували вздовж штучної водойми. Для гніздування, можливо, використовує нори бджолоїдок чи ніші на кладовищі, що розташоване на схилі поду. Плиска чорноголова гніздиться по степових ділянках днища.

Родина **Сорокопудові** Laniidae

Сорокопуд чорнолобий *Lanius minor* (Gmelin, 1788) та **сорокопуд терновий** *Lanius collurio* (Linnaeus, 1758) також зустрічаються щороку в лісосмугах вздовж водойми.

Родина **Шпакові** Sturnidae

Шпак звичайний *Sturnus vulgaris* Linnaeus, 1758. Вид масовий в період з серпня до жовтня, максимальна зареєстрована чисельність – 2000 ос. 16 серпня 2019 року.

Родина **Воронові** Corvidae

Налічує 5 видів: **сорока** *Pica pica* (Linnaeus, 1758), **ворона сіра** *Corvus cornix* (Linnaeus, 1758), **галка** *Corvus monedula* (Linnaeus, 1758), **крук** *Corvus corax* (Linnaeus, 1758) та **грак** *Corvus frugilegus* (Linnaeus, 1758). Гніздова колонія грака за останні роки зменшується і складає близько 50 гнізд. Одна пара крука гніздилась на опорі високовольтної лінії електромереж в 2018 та 2019 роках. Також спостерігали гніздування скраю колонії граків на дереві гледичії триколючкової.

Родина **Кропив'янкові** Sylviidae

Очеретянка велика *Acrocephalus arundinaceus* (Linnaeus, 1758). Вид гніздовий, щільність гніздових пар в роки досліджень коливається від 5,4–5,8 пар / 100 м узбережжя.

Кропив'янка сіра *Sylvia communis* (Latham, 1787) є звичайним гніздовим видом.

Вівчарик-ковалик *Phylloscopus collybita* (Vieillot, 1817). Статус виду невідомий.

Родина **В'юркові** Fringillidae

4 зареєстровані види родини є звичайними гніздовими видами у регіоні: **зяблик** *Fringilla coelebs* (Linnaeus, 1758), **зеленяк** *Chloris chloris* (Linnaeus, 1758), **щиглик** *Carduelis carduelis* (Linnaeus, 1758) та **коноплянка** *Acanthis cannabina* (Linnaeus, 1758).

Родина **Мухоловкові** Muscicapidae

На території поду спостерігалась тільки **кам'янка звичайна** *Oenanthe oenanthe* (Linnaeus, 1758), що використовує для гніздування покинуті залишки споруд та дамб.

Родина **Синицеві** Paridae

Представлена єдиним гніздовим видом: **синиця велика** *Parus major* (Linnaeus, 1758).

Родина **Горобцеві** Passeridae

Горобець польовий *Passer montanus* (Linnaeus, 1758). Гніздиться. Щільність виду не визначалась.

Родина **Вівсянкові** Emberizidae

Найпоширенішим гніздовим видом є **просянка** *Emberiza calandra* (Linnaeus, 1758).

Висновки

Виявлений за період досліджень видовий склад птахів поду Чорна Долина налічує 95 видів з 34 родин 15 рядів, серед яких 16 видів занесені до Червоної книги України. Показники чисельності та видового складу орнітокомплексу поду мають значні коливання, пов'язані з погодними умовами, періодом року, характером прольоту, наявністю факторів турбування безпосередньо на території урочища на суміжних територіях.

Основними факторами впливу на орнітокомплекс є рибогосподарська діяльність, періодичне розорювання лучних ділянок, а також весняні та літні природні підтоплення.

- Андрющенко Ю.А., Черничко И.И., Кинда В.В. и др. Результаты первого большого учета зимующих птиц в зональных ландшафтах юга Украины. *Бранта*. Мелітополь, 2006. Вып. 9. С. 123–149.
- Андрющенко Ю.А., Дядичева Е.А., Попенко В.М. К характеристике весеннего населения птиц сухостепной подзоны Украины в пределах междуречья Днестра и Молочной. *Беркут*. 2015. № 24, вып. 2. С. 77–86.
- Гавриленко В.С. Мезінов О.С. Роль Великого Чапельського поду в збереженні біорізноманіття навколородних птахів Дніпровсько-Молочнянського межиріччя. *Екологія водно-болотних угідь і торфовищ* : збірник наукових статей. Київ, 2013. С. 35–40.
- Гавриленко В.С., Листопадський М.А. Трансформація орнітокомплексів природного ядра і суміжних територій Біосферного заповідника "Асканія-Нова". *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2016. Т. 18. С. 98–115.
- Гавриленко В.С., Старовойтова Т.В. Поди Межиріччя Дніпро–Молочна як важливі осередки збереження птахів Червоної книги України. *Агроєкологічний журнал*. 2020. № 3. С. 13–25.
- Листопадський М.А., Гавриленко В.С., Мезінов О.С., Чегорка П.П. Роль подових екосистем у формуванні водно-болотних орнітокомплексів Дніпровсько-Молочнянського межиріччя. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2013. Т. 15. С. 30–45.
- Молодых И.И. Грунты подов и степных блюдец субэарального покрова Украины (гидрогеологические и инженерно-геологические особенности. Киев : Наук. думка, 1982. 160 с.
- Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 29 від 19.01.2021 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 01.03.2021 за № 260/35882) "Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ)".
- Наукові назви птахів України, затверджені Комісією із зоологічної термінології Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (протокол № 5 від 03.05.2007 р.). Режим доступу: http://www.izan.kiev.ua/term_com/aves.htm
- Національний каталог біотопів України. За ред. А.А. Куземко, Я.П. Дідуха, В.А. Онищенко, Я. Шеффера. Київ : ФОП Клименко Ю.Я., 2018. 442 с.
- Сиюхин В.Д., Черничко И.И., Андрющенко Ю.А., Аносова И.В., Ардамацкая Т.Б., Багрикова Н.А., Белашков И.Д., Бескаравайный М.М., Гармаш Б.А., Дядичева Е.А., Жмуд М.Е., Залевский В.Д., Кинда В.В., Кирикова Т.А., Коломийчук В.П., Корзюков А.И., Костин С.Ю., Костюшин В.А., Кошелев А.И., Мацюра А.В., Молодан Г.Н., Пиллюга В.И., Полуда А.М., Попенко В.М., Руденко А.Г., Русев И.Т., Стойловский В.П., Тарина Н.А., Черничко Р.Н., Яремченко О.А. Численность и размещение гнездящихся околоводных птиц в водно-болотных угодьях Азово-Черноморского побережья Украины. *Бранта*. Мелітополь–Київ, 2000. 476 с.
- Черничко И.И. Итоги регионального орнитологического мониторинга. Август 2004. *Бюллетень РОМ*. Вып. 2. Мелітополь, 2005. 28 с.
- Шаповал В.В., Старовойтова Т.В., Марущак О.Ю. Чорна Долина. *Території, що пропонуються до включення у мережу Емеральд (Смарагдову мережу) України ("тіньовий список", частина 2)* / Кол. авт., під ред. Борисенко К.А., Куземко А.А. Київ : "LAT & K", 2019. С. 173–175.
- Andryushchenko Yu.O., Gavrilenko V.S., Kostyushyn V.A., Kucherenko V.N., Mezinov A.S., Petrovich Z.O., Redinov K.A., Rusev I.T., Yakovlev M.V. Current status of Anserinae wintering in Azov-Black Sea region of Ukraine. *Vestnik Zoologii*. 2019. № 53 (4). P. 297–312.

Received: 19 November 2024 / Revised: 20 December 2024 / Accepted: 30 December 2024